

Шевчук С. С.
м. Донецьк

ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАТИКИ

У статті розкривається сутність інновацій в освіті та їх структурних складових, проаналізовано зміст інноваційної діяльності педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів на основі компетентнісного підходу, розглянута система заходів щодо підвищення рівня професійної компетентності педагогів професійної школи.

Ключові слова: *інновації в освіті, інноваційна освітня технологія, професійна культура, професійна компетентність.*

Постановка проблеми

Національна доктрина розвитку формулює конкретні напрями модернізації вітчизняної системи освіти в усіх сферах, при цьому досить чітко виділяється значущість особистісного компонента освітнянських реформ, а саме: успіх реформ фактично повністю залежить від того, наскільки нові орієнтири освітньої діяльності включатимуться в практику роботи педагогів та педагогічних колективів.

Інноваційна діяльність педагогів стає по суті основним напрямом реалізації модернізаційних реформ в освіті й одним із важливих напрямів переходу до моделі інноваційного розвитку України в цілому.

Нині у сучасному освітньому інноваційному просторі України спостерігаються дві тенденції. Перша — це прагнення впроваджувати інновації, майже не турбуючись про якість та рівень їх компетенції у розв'язанні проголошених освітньою реформою актуальних проблем і не зосереджуючись на наслідках інтеграції інноваційного продукту з усталеною системою освіти, що більше відповідає природі хаотичного. Друга — це спрямованість на відповідність упроваджуваної інновації стратегічним освітнім завданням, що можливе лише за умови розуміння освітніх цілей, вивчення загальних суб'єктивних закономірностей перебігу інноваційного процесу та механізмів управління ним.

Метою даної статті є розкриття сутності інновацій в освіті та змісту їх структурних складових, аналіз змісту інноваційної діяльності педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів на основі компетентнісного підходу; в статті розглянута система заходів щодо підвищення рівня професійної компетентності педагогів професійної школи.

Виклад основного матеріалу

Нормативна підтримка інноваційної діяльності в освіті забезпечується положеннями «Про порядок здійснення інноваційної діяльності» (наказ МОН України від 17.11.2000, № 522) та «Про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад» (наказ МОН України від 20.01.2002, № 114).

Положення «Про порядок здійснення інноваційної діяльності» упорядковує освітню діяльність, визначає структуру організації та рівні інноваційної освітньої діяльності. За цим «Положенням» інноваційна освітня діяльність на рівні окремого навчального закладу передбачає використання інновацій, експериментальну перевірку продуктив-

ності та можливості застосування інновацій у навчальних закладах усіх типів і рівнів акредитування.

Стратегія розвитку як системи ПТО, так і конкретного професійно-технічного навчального закладу (ПТНЗ) має бути інноваційною, базуватися на сучасному законодавчому та нормативному забезпеченні, науково обґрунтованих критеріях оцінювання якості навчального процесу, державних стандартах ПТО, результатах моніторингу попиту та пропозиції потреб регіонального ринку праці у кваліфікованих робітничих кадрах. У результаті правильного вибору стратегії розвитку в ПТНЗ формується *інноваційна культура*, яка характеризується орієнтованістю на особистість, здатністю до змін, відкритістю до комунікацій як усередині, так і з зовнішнім середовищем [3]. Учасникам навчального та виховного процесів такого закладу притаманна солідарність у цінностях і поглядах на освіту, що допомагає ефективно співпрацювати в умовах постійного конструктивного діалогу та взаємоузгодження позицій.

Отже, *інновації в освіті* — процес творення, впровадження та поширення в освітню практику нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, через які підвищуються рівні досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи навчання до якісно іншого, більш досконалого стану [7]. Сутнісною ознакою інновації є її здатність позитивно впливати на якість професійної діяльності педагога, розширювати інноваційне поле освітнього середовища в навчальному закладі, регіоні, державі в цілому.

Реалізація сучасних освітніх інновацій відбувається через їх *структурні складові* [2]:

- *у змісті навчання та виховання* — наявність державних стандартів професійної освіти; розроблення концепції розвитку учнівської молоді на засадах національних, громадянських, родинних, індивідуальних цінностей особистості; створення авторських навчальних планів і програм, підручників, навчальних посібників, виховних систем; розроблення нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів;
- *у формах і методах навчання й виховання особистості* — оволодіння діалоговими, діагностичними, активними, інтерактивними, тренінговими методами; «парного навчання», навчання у малих групах, індивідуалізованого навчання тощо;
- *у технологіях навчання і виховання особистості* — запровадження альтернативних навчально-виховних технологій, таких як «навчання через практику», проектна, інформаційно-комунікаційна, інтегративно-модульна тощо;
- *у змісті, формах і методах управління ПТНЗ* — наявність громадсько-державних засад і структурних утворень, таких як моніторингові та інноваційні центри, програмні та фінансові комітети, консалтингові та маркетингові служби тощо.

Джерелом інновації є цілеспрямований пошук ідеї (зародження інновації) з метою розв'язання суперечностей, освоєння якої відбувається через апробацію у формі науково-педагогічного експерименту або пілотного впровадження. Розвиток інновації залежить від того, наскільки соціально-педагогічне середовище потребує нових ідей. Подальше існування інновації пов'язано з переходом у стадію стабільного функціонування. На цьому етапі інновація як джерело змін і розвитку вичерпує себе. Елементи такого ланцюга забезпечують рух інновації за логікою «життєвого циклу».

Освітні інновації класифікують [8]:

- за об'єктом впливу (педагогічні, соціально-психологічні, організаційно-управлінські);

- за рівнем поширення (системно-методологічні, локально-технологічні);
- за інноваційним потенціалом нового (радикальні, модифіковані, комбінаторні).

Як правило, усі освітні інновації представлені своїми технологіями і реалізуються через них. За визначенням ЮНЕСКО, *освітня технологія* — це у загальному значенні системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань, який враховує людські й технічні ресурси, їх взаємодію і має на меті оптимізацію форм освіти. Технологія навчання є інструментом досягнення цілей навчання, це «спосіб реалізації змісту навчання через систему форм, методів, засобів навчання, що дають можливість одержати гарантований, з надійно оціненою ймовірністю результат» [6].

Вибір освітньої технології — це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи педагога з учнем.

Сьогодні освітянами-науковцями визнані інноваційними такі технології, як інтегративно-модульні, проектні, проблемно-розвивальні, технології моделювання професійної діяльності, ігрові, інформаційно-комунікаційні технології тощо.

Прогнозування життєздатності та конкурентоспроможності освітньої інновації відбувається за допомогою аналізу й порівняння з найбільш ефективною технологією, що діє в конкретному освітньому середовищі. Це допомагає зробити висновок: інновації, що якісно змінюють мету, підходи, принципи, завдання, структуру, є масштабними, вони більш життєздатні та конкурентоспроможні, більше впливають на стратегію розвитку системи освіти; інновації, які змінюють форми, методи, засоби навчання, виховання й управління, є локальними, їх вплив на загальну стратегію розвитку освіти значно менший.

На сучасному етапі становлення та розвитку професійно-технічної освіти в Україні постала нагальна потреба в освітянських кадрах з високим рівнем професіоналізму, інноваційним стилем науково-педагогічного мислення, готовністю до схвалення творчих рішень. Формувати їхнє ставлення до сприйняття освітніх інновацій, допомагати розвитку їхнього креативного мислення, бажання брати участь в обговоренні проблем і моделюванні педагогічного процесу, постійно самовдосконалюватися, покликані інститути післядипломної освіти.

Формування потреб сучасного педагога ПТНЗ щодо вдосконалення професійної майстерності розпочинається від усвідомлення цілей і завдань, які ставить перед ним його професійна приналежність, зіставлення і реального оцінювання своєї готовності до їх виконання через діяльність, зокрема й інноваційну, прагнення до найвищої ефективності процесу її здійснення.

Професійна культура вбирає у себе індивідуальні цінності педагога, виявляється через педагогічну діяльність і оцінюється через неї. Модель професійної культури сучасного педагога містить перелік професійно-особистісних якостей (професіограми), що забезпечують успішну та ефективну педагогічну діяльність, має наступні властивості та діагностичні показники [5]:

- *педагогічна спрямованість (психологічна готовність)* — ставлення до педагогічної діяльності як до процесу навчання й виховання; ставлення до учнів як до суб'єкта навчально-виховного процесу; ставлення до себе як до суб'єкту педагогічної діяльності і спілкування;

- *педагогічні здібності (професійна компетентність)* — організаторські (конструктивні), дидактичні, академічні (гностичні), комунікативні здібності; психологічні та корекційні вміння;

- *індивідуально-типологічні властивості* — особливості темпераменту та характеру педагога, які прямо чи опосередковано впливають на успішність педагогічної діяльності.

Основною характеристикою педагога вважається його *професійна компетентність*, що визначається через її основні показники: підготовленість до педагогічної та науково-методичної діяльності, особиста педагогічна майстерність, інноваційність мислення, професійні прогностичні вміння.

Професійно-педагогічна компетентність педагога професійної школи складається із науково-професійної, методичної, соціально-психологічної, диференціально-психологічної, рефлексивної, наддисциплінарної («ключової», «базової») компетентностей.

Науково-професійна (спеціальна) компетентність — це володіння педагогом спеціальними знаннями та вміннями у відповідній професійній (науковій) галузі та його здатність поєднувати теорію й практику при вирішенні професійних завдань і проблем.

Методична компетентність педагога ПТНЗ є багаторівневою та багатоаспектною і повинна мати наступні складові:

- *концептуальну* – знання теоретичних основ професійної діяльності;
- *інструментальну* – володіння базовими професійними вміннями;
- *технологічну* – володіння інноваційними технологіями навчання;
- *інформаційну* – володіння сучасними засобами інформатизації навчального процесу;
- *адаптивну* – вміння передбачати зміни в освітньому середовищі та бути до них готовими.

Відповідно до «Положення про методичну роботу у ПТНЗ» (Додаток 1 до Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.12.2000 р., № 582) *методична робота* — це заснована на досягненнях науки та передового досвіду система аналітичної, організаційної, діагностичної, пошукової, науково-практичної, інформаційної діяльності педагогічних працівників з метою вдосконалення професійної компетентності. За цим «Положенням» участь у науково-методичній роботі є професійним обов'язком для всіх педагогічних працівників.

При організації науково-методичної діяльності в професійній школі сьогодні замало користуватися тільки традиційними формами. Демократизація методичної роботи за рахунок інтенсивного системного використання нетрадиційних форм суттєво змінює позицію, мотивацію та настрій педагогів щодо методичної діяльності. Вони стають співдослідниками й однодумцями, досвідченими сподвижниками і пропагандистами педагогічних та освітніх інновацій. До *інноваційних форм методичної роботи* в професійній школі слід віднести:

- *«пульсуючі» (групові)*, які реалізуються через створення авторських шкіл (програм, підручників, педагогічних технік тощо), дослідно-експериментальних майданчиків, кафедр, ініціативних груп та інші;

- *запровадження нових ідей при реалізації традиційних форм*: педагогічна рада – «круглий стіл», педрада-презентація, педагогічний бенефіс, педагогічний брифінг та інші;

- *практично-спрямовані форми*: методична нарада – тренінг, методичні сесії, консультації-практикуми, проведення показового «відкритого» уроку тощо;

- *проблемно-діяльнісні ігри*: методичний дискусійний клуб, ігрове конструювання, ділові, рольові, операційні ігри тощо;

- *індивідуальні інноваційні форми*: творчий портрет педагога, майстер-клас, портфоліо педагога, авторська програма тощо.

Рівні професійної компетентності залежно від результативності навчальної та науково-методичної діяльності педагогічних працівників ПТНЗ можна визначити наступною градацією: репродуктивний (дуже низький), адаптивний (низький), локально-моделюючий (середній), системно-моделюючий (високий), творчий (дуже високий) [4].

Методика діагностування рівня професійної компетентності може здійснюватися на основі *портфоліо педагога*, який включає все те, що може документально засвідчити майстерність педагога, сприяти оцінюванню рівня його професіоналізму. Портфоліо може бути подане на паперових носіях або в електронній версії і мати таку *структуру*:

- *педагогічна проблема* – теоретичне або практичне питання, що потребує вирішення, вивчення, дослідження з боку педагога;

- *педагогічна скарбничка* – аукціон педагогічних ідей автора, в основу якого покладена проблема виявлення, поширення та впровадження передового педагогічного досвіду;

- *педагогічний міст* – неформальні візити автора портфоліо, основною метою яких є огляд навчально-матеріальної бази визначених навчальних закладів, спілкування з колегами та консультантами, налагодження ділових зустрічей;

- *проблемний стіл* – проводиться автором з метою розширення і поглиблення його знань з проблеми, яка вивчається, через організацію дискусії;

- *реферат* – одна із форм друкованого подання результатів індивідуальної роботи автора над обраною науково-методичною проблемою або стислий виклад питання, зроблений на основі критичного огляду інформаційних джерел;

- *методична розробка уроку* – результат всебічного вивчення визначеної теми чи проблеми відповідно до методики викладання;

- *методична розробка позаурочного виховного заходу* – результат роботи над конкретною проблемою або подією виховного характеру;

- *самоаналіз* – аналіз власних здобутків та результатів роботи над науково-методичною проблемою;

- *самооцінка* – оцінка своїх досягнень та недоліків за проблемою, що досліджується;

- *стажування* – підвищення кваліфікації в певній установі або освітньому закладі;

- *творча робота* – містить елементи нового, набутого в процесі дослідної діяльності.

Ефективність упровадження освітніх інновацій у навчально-виробничий і виховний процеси ПТНЗ може бути досягнута лише за умови високої професійної

компетентності педагогічних працівників та оптимізації навчального процесу, під яким розуміють вибір такої технології або методики навчання, застосування якої призведе до найкращих результатів при мінімально необхідних витратах часу й зусиль. Оптимізація припускає найбільш ефективний (оптимальний) перебіг педагогічного процесу з погляду заданих критеріїв на підставі всебічного обліку закономірностей, принципів, сучасних форм і методів навчання та виховання, а також особливостей педагога й учнів.

Сьогодні інноваційна діяльність педагога професійної школи здійснюється через технологізацію навчального процесу, який передбачає розв'язування таких завдань:

- забезпечення підготовки учнів до інноваційної професійної діяльності через навчання за інноваційним типом;
- заміщення пасивної професійно-особистісної позиції учня на активну;
- переведення навчальної діяльності учнів із режиму одержання інформації у режим інноваційного розроблення, спільного з педагогом пошуку орієнтирів практичної діяльності;
- удосконалення діяльності учнів через осмислення та формування професійно-особистісного досвіду на основі рефлексивної діяльності.

У процесі проектування професійної діяльності на основі компетентнісного підходу найбільш доцільним є такий *алгоритм дій педагога* [1]:

- визначення діагностичних цілей навчання (етап цілепокладання);
- обґрунтування змісту навчання в контексті майбутньої професійної діяльності кваліфікованого робітника;
- структурування змісту навчального матеріалу, визначення його інформаційної місткості та системи смислових зв'язків між його структурними елементами;
- визначення потрібних рівнів засвоєння матеріалу, що вивчається;
- розроблення процесу навчання: подання учням професійного досвіду, який підлягає засвоєнню у вигляді пізнавальних і практичних навчальних завдань;
- пошук спеціальних дидактичних процедур засвоєння учнями отриманого досвіду, вибір оптимальних організаційних форм, методів і засобів навчальної діяльності;
- вибір процедур контролю і вимірювання якості засвоєння програми навчання та способів її індивідуальної корекції.

Формування професійної компетентності педагога професійної школи та її зростання відбувається в системі післядипломної освіти ПТО у курсовий і міжкурсовий періоди та через самоосвітню діяльність.

Концептуальною засадою курсового підвищення кваліфікації має бути модульно-компетентнісний підхід при формуванні змісту психолого-педагогічної та методичної підготовки, індивідуалізація та диференціація науково-професійної та практично-технологічної підготовки слухачів курсів.

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників ПТНЗ у міжкурсовий період може бути реалізовано через таку систему заходів:

1. проведення різнорівневих науково-практичних, науково-методичних, web-семінарів та конференцій;
2. організація та проведення факультативних курсів з підвищення рівня володіння інноваційними освітніми технологіями;

3. оперативне, дистанційне консультування з питань виконання дослідницьких і творчих проєктів;

4. створення електронних науково-методичних комплексів (НМК);

5. створення картотеки передового педагогічного досвіду для ознайомлення з авторськими програмами, курсами, школами;

6. дайджест нових методичних видань та публікацій з метою отримання інформації про новітні тенденції в професійній освіті.

Самоосвітню діяльність педагога розглядають як одну із форм інтелектуальної праці, в якій розвивається суспільна спрямованість особистості, її творчий потенціал, прагнення до професійного зростання та самореалізації. Цілеспрямований самоосвітній процес може включати діяльність педагога як на рівні *інформаційного сприйняття* нової інформації, так і на рівні *продуктивної творчої моделі діяльності* із застосування освітніх інновацій в педагогічній практиці.

Висновки

Як правило, усі освітні інновації представлені своїми технологіями й реалізуються через них. Вибір освітньої технології — це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи педагога з учнем.

Основною характеристикою педагога вважається його *професійна компетентність*, що визначається через її основні показники: підготовленість до педагогічної та науково-методичної діяльності, особиста педагогічна майстерність, інноваційність мислення, професійні прогностичні вміння.

Ефективність упровадження освітніх інновацій у навчально-виробничий та виховний процеси ПТНЗ може бути досягнута лише за умови високої професійної компетентності педагогічних працівників та оптимізації навчального процесу.

Інноваційна діяльність педагога професійної школи реалізується через технологізацію навчального процесу та запровадження інноваційних форм, методів і засобів на всіх етапах його здійснення.

Формування професійної компетентності педагогів професійної школи та її зростання відбувається в системі післядипломної освіти ПТО у курсовий і міжкурсовий періоди на базі модульно-компетентнісного підходу та через їх самоосвітню діяльність.

Модернізація ПТО зумовлює необхідність формування якісно нового типу педагогічного працівника, який органічно поєднує функції науковця, організатора, консультанта й вихователя. Особливого значення у становленні педагога нового типу набуває система вдосконалення його професійної майстерності, психолого-педагогічна та науково-методична підготовка, соціально-громадська активність та творчий підхід у педагогічній практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько В. П. Параметры и критерии диагностической цели / В. П. Безпалько // Школьные технологии. — 2006. — № 1. — С. 118–128.

2. Даниленко Л. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі освіти / Л. Даниленко // Післядипломна освіта в Україні. — 2003. — № 3. — С. 70–74.

3. Інституційний розвиток ПТНЗ: основні підходи до бізнес-планування та маркетингу: навч.-метод. посіб. — К. : ЦІПО АПН України. — 2008. — С. 14–19.
4. Кузьмина Н. В. Профессиональная деятельность преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. — М. : Высшая шк., 1990.
5. Русол В. Особистість педагога – вектор освітніх змін / В. Русол // Післядипломна освіта в Україні. — 2003. — № 3. — С. 56–60.
6. Семушкина Л. Г. Содержание технологии обучения в средних специальных учебных заведениях / Л. Г. Семушкина, Н. Г. Ярошенко. — М. : Мастерство, 2001. — 272 с.
7. Скрипник М. Інтерактивне навчання: основні поняття / М. Скрипник // Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання. — К., 2005. — С. 30–43. — (Бібліотека «Шкільний світ»).
8. Енциклопедія освіти / АПН України ; гол. ред. В. Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.

Шевчук С. С.

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПЕДАГОГА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье раскрывается сущность инноваций в образовании и их структурных составляющих, проанализировано содержание инновационной деятельности педагогических работников профессионально-технических учебных заведений на основе компетентностного подхода, рассмотрена система мероприятий по повышению уровня профессиональной компетентности педагогов профессиональной школы.

Ключевые слова: *инновации в образовании, инновационная образовательная технология, профессиональная культура, профессиональная компетентность.*

Shevchuk S.

INNOVATIVE ACTIVITY OF THE TEACHER TRAINING SCHOOLS

This article discloses the core of the educational innovations and its structural components, analyzes the substance of the innovative activities of the vocational and professional schools pedagogues on the base the of competence educational approach, handles the event system for the professional competence level of the professional school pedagogues advancement.

Key words: *educational innovations, innovative educational technology, professional culture, professional competence.*